EŞLERİN BİRBİRLERİNE SOSYO-EDİMSEL HİTAP BİÇİMLERİ ÜZERİNE TANIMLAYICI BİR ÇALIŞMA*

A Descriptive Study on the Socio-Pragmatic Forms of Address Used by the Spouses

Doç. Dr. Turgay HAN**
Prof. Dr. Gencer ELKILIÇ ***
Arş. Gör. Nilüfer AYBİRDİ ****

ÖZ

İnsanlar arasında yakın veya uzak ilişkiyi gösteren hitap biçimleri farklı bağlamlarda sıklıkla araştırılmıştır. Ancak, eşlerin birbirlerine olan hitap biçimleriyle ilgili sosyo-edimsel çalışma Türkiye'de yok denecek kadar azdır. Bütün bunlara bağlı olarak bu çalışmada Türkiye'de Kars ilinde yaşayan ve rastgele yöntemle seçilmiş gönüllü 207 evli çiftin eşlerine karşı kullandıkları hitap biçimlerinin değişik ortamlara göre değişip değişmediği araştırılmıştır. Katılımcıların seçiminde evli olma ve çocuk sahibi olma, şehirde veya köyde yaşama ve akrabalarının olması kriterleri uygulanmıştır. Konuyla ilgili veri toplamak için alan taramasına göre araştırmacılarca hazırlanan iki bölümden oluşan anket kullanılmıştır. Ayrıca çeşitli ortamlara göre eşlerin birbirlerine nasıl hitap ettiklerini tespit etmek için dört adet ucu açık soru sorulmuştur. Çalışmanın sonucunda hem köy hem de şehirde yaşayanların eşlerine yalnızken en çok isimleriyle ve sevgi sözleriyle hitap ettikleri, ancak şehirde yaşayanların eşlerine sevgi sözcüklerini köydekilere göre daha çok kullandıkları belirlenmiştir. Ayrıca kadınların erkeklere nispeten sevgi sözcüklerini daha çok tercih ettiği, erkeklerin eşlerine isimleriyle hitap etmeyi daha çok tercih ettikleri, hem kadınlar hem erkeklerin eşlerine çocuklarının yanlarındayken en çok isimleriyle, sevgi ve saygı sözleriyle hitap ettiği belirlenmiştir. İlaveten çalışma, erkekler isim ve saygı sözüyle kadınlar ise sevgi sözüyle hitap etmeyi daha çok tercih ettiklerini ve şehirde yaşayanların eşlerine isimlerini, sevgi ve saygı sözcüklerini köydekilere göre daha çok kullandıklarını göstermiştir. Eşlerin kayınvalide, kayınbaba ve arkadaş gruplarının yanındayken en çok isimleriyle ve sevgi ve saygı sözleriyle hitap ettikleri, erkeklerin isim ile hitap etmeyi kadınlara göre daha çok tercih ettikleri görülmüştür. Bu duruma ek olarak, hem köyde hem de şehirde yaşayanlar eşlerine kayınbaba ve kayınvalidelerinin yanındayken ve arkadaş gruplarının yanındayken en çok isimleriyle ve sevgi-saygı sözleriyle hitap ettiklerini, ancak şehirde yaşayanların eşlerine isimlerini köydekilere göre daha çok kullandıkları anlaşılmıştır. Ayrıca yaş, cinsiyet, sosyal statü ve samimiyet gibi birkaç faktörün hitap biçimlerinin kullanımını etkilediğini ortaya çıkmıştır. Kısaca bağlam, eşlere hitabı çok yönlü ve doğrudan etkilemektedir.

Anahtar Kelimeler

Eşlere yapılan sosyo-edimsel hitap biçimleri, sosyal bağlam, eşlerin davranışları, hitap biçimlerinin içtenliği, aile üyelerine hitap.

ABSTRACT

Address forms that indicate close or distant relationship among people have been frequently researched in different contexts. However, in Turkish context, there is little research on the address forms between spouses in relation to different socio-pragmatic forms. To this end, the aim of this study is to investigate address forms of the spouses living in the city of Kars in Turkey. The participants of the

* Geliş tarihi: 16 Kasım 2017 - Kabul tarihi: 9 Eylül 2019
Han, Turgay; Gencer Elkılıç ve Nilüfer Aybirdi. "Eşlerin Birbirlerine Sosyo-Edimsel Hitap Biçimleri Üzerine Tanımlayıcı Bir Çalışma" Millî Folklor 123 (Güz 2019): 166-176

** Ordu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ordu/Türkiye, turgayhan@yahoo.com.tr, ORCID ID: 0000-0002-9196-0618

*** Kafkas Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kars/Türkiye, gencerelkilic1322@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-8225-3559

**** Kafkas Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kars/Türkiye, niluferaybirdi@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-1223-3050

study are randomly selected 207 married individuals, living in Kars province of Turkey. The criteria used in the selection of participants are: being married and having child(ren), living in villages and city centers, and having relatives. A questionnaire prepared by the researchers based on the literature search containing two sections was administered to the participants. Further, four open-ended questions were asked to elicit information related with how spouses address each other according to various socio-pragmatic situations. The results indicated that the spouses living both in villages and in city center address each other mostly with their names and love words while they are alone and that those living in city center use love words more than those who live in villages and that females use more love words than males. While they are with their children both males and females address each other mostly with names, love words and respect words, but males prefer names and respect words whereas, females prefer love words. The spouses living in city center addressing each other more with their names, love words and respect words as compared to those living in villages. With their fathers' in-law or mothers' in-law and with their friend groups spouses address each other mostly with names, love words and respect words but males prefer names more than females do. The results also indicated that the spouses living both in villages and in city center address each other mostly with their names and love words and respect words while they are with their fathers' in-law or mothers' in-law and with their friend groups but that those who live in the city center address their spouses with their names more than those who live in the villages. It is implicated that several factors such as age, gender, social statue and intimacy affect the use of the address forms.

Key Words

Socio-pragmatic forms of address used by spouses, social context, spouses' behaviors, intimacy of address forms, addressing family members.

Giriş

Sosyal yaşamda, insanların çeşitli amaçlar doğrultusunda (seslenme, saygı belirtme, aşk, sevgi ve şefkat gibi) birbirlerine yönelttikleri çeşitli hitap sözcükleri vardır. Hitap konuşulan veya kendisine yazılan kişiye karşı kullanılan kelime veya öbek olarak tanımlanır ve yerel kültürlerde farklılık gösterebilir (Yule, 2006). Esmaeli (2011:183) ise hitap terimini "insanlar arasında belirli ilişkileri veya kimlik, mevki ve sosyal statü farklılıklarını göstermek için kullanılan kelime veya ifadeler" olarak tanımlamaktadır. Hitap biçimleri bir konuşmacının hitap ettiği birey ile arasındaki ilişkinin yorumlanmasına olanak sağlayan birtakım önemli dilbilimsel mekanizmalar olarak adlandırılabilirler (Akindele, 2017).

Yang (2007) insanların dili ustaca kullanarak birbirleriyle olan ilişkilerini tanımlayabilmenin yanı sıra kendilerini bir sosyal grubun parçası olarak belirleyebildiğinden, Wodak (2001:2) ise hitap terimlerinin dil kullanımında özel örnekler olduğundan bahsetmektedir. Rokni'ye göre (2012:2) hitap biçimleri bir dilin toplumsal yapı şekillerinin yansımasının güzel bir örneğidir. Çünkü bildirimde bulunan kişinin sosyal sınıfı, cinsiyeti, yaşı, yakınlık seviyesi ve bağlamın resmiliği hitap biçimlerinde şifrelenmiştir. Kişilerin birbirlerine hitap ederken kullandıkları ifadeler, bu bireyler arasındaki ilişkilerin derecelerini göstermektedir (Yıldırım, 2017). İnsanların birbirlerine hitap ederken kullandıkları ifadeleri belirlemek o toplumun kültürel yapısını kavramada ve insanların neden farklı durumlarla karşılaştıklarında farklı tutumlar sergilediklerini anlamada önem arz etmektedir (Akindele, 2017).

Hitap biçimleri toplumlara göre farklılık göstermesine karşın, bunların belirli bir kurala dayanması ve sistematik olması, yaş, cinsiyet ve sosyal

sınıfa göre değişmesi en önemli özelliklerindendir. Yang (2007) "Married Women's Address Forms Variation in China" başlıklı çalışmasında Güney Çin'in Chaoshan bölgesinde geleneksel olarak evli kadınların kendi eşlerinin aile bireylerine kendi çocuklarının hitap etme biçimleriyle hitap ettiklerini, bunun nedeninin ise evli kadınların çocuklarla eşdeğer olduğunu bildirmektedir. Ancak, aile içerisinde eşlerin birbirlerine olan hitap şekilleri çoğunlukla yukarıda bahsedilen kurala uymamakta, daha çok şahısların duygularına göre uyarlanmakta ve çoğu zaman bulunulan ortamlara göre de değişebilmektedir (örneğin: Yalnızken, çocuklarının yanlarında, kayınbaba- kayınvalide yanında veya yabancılarla beraber iken vb. gibi).

Eşlerin birbirlerine karşı hitap şekillerinin aslında evliliklerinin devamı ve mutlulukları açısından da önemli olduğu bilinmektedir. Çünkü birbirlerine karşı iyi hitap eden kişilerle kötü hitap eden kişilerin psikolojik bakımdan aynı olamayacağı; kötü hitap şekillerinin ailede geçimsizliğe ve mutsuzluğa yol açabileceği kaçınılmazdır. Toplumun değişen ve gelişen yönü geçmişten bugüne kullanılan hitap ifadelerinde de değişikliğe yol açmıştır. Küçük'ün (2016) verdiği örnekte olduğu gibi önceden Anadolu'da kadınlar kocalarına "bey, ağa, herif, efendi" gibi ifadelerle ve erkekler de karılarına "karı, hatun, hanım" gibi ifadelerle hitap ederken günümüzde bu ifadeler yerini "canım, hayatım, aşkım" gibi sözcüklere bırakmışlardır.

Türkiye'de ve dünyada günlük hayatta başkalarına karşı hitap şekilleriyle ilgili bir dizi çalışma yapılmış olmasına rağmen, eşlerin birbirlerine olan hitap şekilleriyle ilgili çalışma yok denecek kadar azdır. Bu çalışmada, Performans Teori'ye göre, belli bir toplumda var olan sözlü kültür ürünlerinden eşlerin hitap biçimleri belirlenecek ve çeşitli bağlamlarda incelenecektir. Çalışmanın kuramsal dayanağı halk biliminde analiz modellerinden Performans Kuramına dayanmaktadır. Halk bilimi analiz çalışmalarında kültürel dönüşümsel süreçleri inceleyen bu kuram, icra gösterimini dil ve dil ötesi yaklaşımlarla yorumlamak ve belirli bir kültürel bağlamda yer alan olguları ve olayları o kültüre ve topluma bağlı olarak taşıdıkları özellikleri incelemek için bir çerçeve çizer. Bu çerçevede, sözel sanatları incelemede sınırlarını insanın 'sözel davranış biçiminde yer alan artistik veya sanatsal dışa vurumlar' olarak koyar. Ayrıca, sosyo-dilbilimcilere göre 'sosyo-dilbilimsel performans' kuramı folklorun yapısını açıklayabilmekte ve halk bilimi çalışmalarına uygulanabilmektedir (Çobanoğlu, 1999: 258).

Bu anlamda, mevcut çalışmada Kars il merkezi ve merkez köylerde yaşayan rastgele yöntemle seçilmiş gönüllü, medeni hâli evli olan 113 erkek ve 94 kadının eşlerine hitap ederken hangi sözcükleri kullandıkları ve hitap etme biçimlerinin bulundukları ortama göre (Örneğin, eşleri ile baş başayken ve diğer akrabalarının yanındayken) değişiklik gösterip göstermediği incelenmiştir.

Alan yazın

Toplum dilbilimin en önemli çalışma konularından biri olan hitap biçimleri üzerinde son yıllarda bir dizi çalışmalar yapılmıştır (Brown & Giman,

1972; Fadsold, 1990; Dickey, 1996, 1997; Wodak, 2001; Throm-Williams, 2004; Salami, 2004; Esmaeli, 2011; Rokni, 2012). Örneğin, toplum dilbilim alanında hitap biçimleriyle ilgili ilk çalışmayı Brown ve Gilman (1972) yapmış ve Latin dilinde T (tu) "sen" ve V (vos) "siz" hitaplarının ikinci tekil şahıslar için kullanımını sembolleştirmişlerdir. Başka bir çalışmada ise Salami (2004), Yoruba hitap biçimleri üzerinde inceleme yapmış ve Yoruba dili konuşan kadınların eşlerine adlarıyla, meslek durum adlarıyla ve takma adlarla hitap ettiklerini ve dil kullanımının eşler arasında ilişkiyi nasıl sağladığı ve güçlendirdiğini belirlemiştir.

Esmaeli (2011) eşlerin birbirlerine karşı hitap şekillerini araştırmak için 200 evli ve çocuklu kişi üzerinde çalışma yapmış ve çalışmada eşlerin kendileri baş başayken, çocuklarla beraberken ve eşlerin anne-babalarıyla beraberken gibi değişik bağlamlarda birbirlerine nasıl hitap ettiklerini belirlemeye çalışmıştır. Çalışmanın sonucunda kadın ve erkeklerin eşleriyle baş başayken takma ad kullandıklarını, eşlerinin ebeveynlerinin yanındayken ise daha çok adlarıyla hitap ettiklerini tespit etmiştir. Ayrıca aynı çalışmada hitap terimlerinin kullanımında kadın ve erkekler arasında eğitim seviyesi ve yaşa göre önemli bir fark bulunmamıştır.

Rokni (2012) ise İran'da işçi sınıfının hitap biçimiyle, orta sınıfın hitap biçiminin aynı olmadığını ifade etmekte ve işçi sınıfındaki bir kadının kendi eşine isminin önüne Bey (Mr.) getirerek seslendiğini, oysa orta sınıftaki bir kadının sadece eşinin adıyla seslendiğini belirtmektedir.

Öte yandan, Esmaeli (2011) hitap biçimlerini etkileyen önemli bir sınıf kategorisinin de eğitim seviyesi olduğundan ve eğitim seviyesi yüksek olan kişilerin diğer kişilere göre daha nazik ifadeler kullandığından bahsetmektedir. Ayrıca Esmaeli (2011) hitap biçimlerini etkileyen diğer en önemli nedenlerden birinin de yaş faktörü olduğunu ve buna örnek olarak da İran kültüründe kendilerinden yaşça büyüklerle konuşan bireylerin kendilerinden küçüklere nazaran daha kibar dil kullandıklarını belirtmektedir.

Koul (1995) herhangi bir dildeki hitap biçimleri çalışmalarının toplum dilbilim araştırmalarında çok önemli bir rol oynadığını vurgulamakta ve bu tür ifadeleri toplumsal yapı, kültürel birikim ve coğrafi konum gibi belirli faktörlerin belirlediğinden bahsetmektedir. Hitap biçimleri, bildirimde bulunan kişilerin birbirlerine karşı olan tutum ve ilişkilerini yansıtması bakımından önemlidir.

Fasold (1990) günlük hayatta insanların birbirlerine karşı resmî ve gayri resmî durumlara bağlı olarak iki şekilde hitap ettiklerinden bahsetmektedir: 1.adlarıyla, 2.unvan veya soyadlarıyla.

Esmaeli (2011) sosyal bağlamın eşlerin farklı ortamlardaki durumlarına göre çeşitli hitap şekilleri üzerinde etkisini araştırmıştır. Bunlar: a) eşlerin yalnızken birbirlerine hitap şekilleri, b) Çocuklarının yanında birbirlerine hitap şekilleri ve c) eşlerin ebeveynlerinin yanında iken birbirlerine hitap şekilleridir.

Rai (2001) ise Nepal dilinde eşlerin birbirlerine hitaplarında sekiz adet zamir kullandıklarını, bunların bazılarının yüceltici, bazılarının ise sosyal statüce üstün kişilere kullanıldığını ve özellikle kadınların eşlerine karşı yüceltici zamir kullandığını, kocaların ise eşlerine çok özel durumlar hariç, yüceltici zamir kullanmadıklarından bahsetmektedir. Rai'ye göre bu durum yaş, konum, akademik durum veya maddiyattan değil, aslında toplumda erkeklerin kadınlardan üstün tutulmasından kaynaklanmaktadır.

Wardhaugh'a göre (2006) hitap biçimleri seçimini birçok sosyal etken belirler. Bunlardan bazıları; özel durumlar, sosyal statü veya rütbe, cinsiyet, yaş, aile ilişkileri, mesleki hiyerarşi ve yakınlık derecesidir.

Hudson (1980) ise hitap şekillerinin farklı olmasının temelinde toplumsal değerlerin, inançların ve geleneklerin yattığını savunur. Bu duruma paralel olarak da Afful (2006) Gana Devlet Üniversitesi öğrencileri üzerinde yaptığı bir çalışma sonucunda belirlenen hitap biçimlerinin kurumsal ortamda bile Afrika kültürünün sıcak ve pozitif doğasından kaynaklandığını belirtmiştir. İran'da eşlerin birbirlerine karşı hitaplarını araştıran Katayoon (2011) ise toplumda din ve millî değerlerin hitap biçimleri üzerinde etkili olduğunu tespit etmiştir.

Yöntem

Çalışmanın verileri araştırmacılar tarafından alan yazın taramasından sonra oluşturulan anket ve açık uçlu sorularla toplanmıştır. Anketin birinci kısmını katılımcıların yaşadığı yer (köy veya şehir merkezi), cinsiyeti, yaşı, eğitim seviyesi ve kaç yıldır evli olduğu bilgisini içeren 5 maddelik demografik bilgileri içermektedir. Anketin ikinci kısmını çeşitli ortamlarda eşlerin birbirlerine karşı nasıl hitap ettiklerine dair 5 maddelik durum belirten seçenekler oluşturmuştur (Ek 1). Dört adet açık uçlu soru ile eşlerin birbirlerine karşı nasıl hitap ettikleri sorulmuştur.

Eşlerin birbirlerine karşı kullandıkları hitap biçimleri için toplanan veriler tanımlayıcı hesaplamalar ile (örneğin yüzdeler ve frekanslar) analiz edilmiş ve Tablo 1 verilmiştir (Ek 2).

Katılımcıların profilleri

Katılımcıların ikamet ettikleri yer (şehir merkezi veya köy), eğitim durumları ve cinsiyetlerine dair profilleri belirlenmiştir. Toplam 207 katılımcının yaklaşık yarısı üniversite eğitimine sahipken yarısı ortaöğretim mezunudur. Ayrıca kadın ve erkeklerin sayısı birbirine yakındır. Erkeklerin çoğu şehirde yaşarken katılımcıların çoğu şehirde yaşamaktadır. Son olarak, üniversite eğitimine sahip erkeklerin sayısı üniversite eğitimine sahip kadınların sayısının nerdeyse iki katıdır (Tablo 1 Ek 2'te).

Ayrıca katılımcıların evli olma süreleri ve yaş aralıkları da belirlenmiştir. 15-20 yaş arasındaki katılımcıların sayısı sadece 3'tür ve bunların evlilik süresi 1-5 yıl aralığındadır. Katılımcıların çoğu 21-25, 26-30 ve 31-40 yaş aralıklarında olup sayıları neredeyse birbirine eşit ve evli olma süreleri 1-5 yıl aralığındadır. Son olarak,

31 yaş üzeri katılımcıların evli olma süreleri 11-20 ve 21-30 yıl aralığındadır.

Eşlerin Birbirlerine Hitap Etme Söylem Biçimleri

a. Eşlerin Yalnızken Birbirlerine Hitap Etme Söylem Biçimleri

Eşlerin birbirlerine hitap etme biçimleri yalnız olma, köy veya şehirde bulunma, çocuklarının yanında olma, diğer akrabalarının yanında olma ve cinsiyet değişkenine göre incelendi.

Bulgulara göre, hem kadınlar hem erkekler eşlerine yalnızken en çok isimleriyle ve şu sevgi sözleriyle hitap ederler: 'sevgilim', 'aşkım', 'balım', 'bitanem', 'böcüğüm', 'hayatım', 'ay göyçeyh', 'ay maral', 'ceylan', 'guzum', 'gülüm', 'canım', 'canem', 'elim günüm', 'ömrüm', 'gözümün nuru', 'gözümün ışığı', 'döylet malım', 'ay ahiretiyh', 'dert darmanım', 'ay durna', 'ay güleş', 'bahdavar', 'ay gözel', 'guzum', 'ciğerim', 'evimin direği', 'ay atamanam', 'gadasını aldığım', 'güzelim', 'sol yanım', 'yavrum', 'iki gözüm', 'balamın anası', 'çiçeğim', 'güneşim', 'ay yüzlüm', 'yiğidim', 'yavru ceylan', 'sümbülüm', 'ciğer parem', 'gözümün ışığı', 'erim', 'paşam').

Ancak, saygı gösteren ifadeleri (Örneğin; 'Bey', 'Hanım'), lakap ve diğer sözleri daha az sık kullandıkları belirlenmiştir. Öte yandan, kadınların sevgi sözcüklerini daha çok tercih ettiği, erkeklerin ise eşlerine isimleri ile hitap ettiği görülmüştür.

Hem köyde hem de şehirde yaşayanların eşlerine yalnızken en çok isimleriyle ve sevgi sözleriyle hitap ettiği; saygı, lakap ve diğer sözleri nadiren kullandıkları bulunmuştur. Ancak şehirde yaşayanların eşlerine sevgi sözcüklerini köyde yaşayanlara nazaran daha çok kullandıkları saptanmıştır. Aynı zamanda eşlerin birbirlerine en çok sevgi sözleriyle (canım, sevgilim, aşkım vs.) (%49,8), isimleriyle (%26,1) ve saygı sözleriyle (hanım, bey vs.) (%10,6) hitap ettikleri ve en az ise lakap (6,3) ve diğer sözlerle (%7,3) hitap ettikleri belirlenmiştir.

b. Eşlerin Çocuklarıyla Beraberken Birbirlerine Hitap Etme Söylem Biçimleri

Hem kadınların hem de erkeklerin eşlerine çocuklarının yanlarındayken en çok isimleriyle, sevgi ve saygı sözleriyle hitap ettikleri, nadiren lakap ve diğer sözleri kullandıkları belirlenmiştir. Öte yandan erkeklerin isim ve saygı sözcüklerini, kadınların ise daha çok sevgi sözcüklerini tercih ettiği saptanmıştır.

Ancak şehirde yaşayanların köydekilere nazaran eşlerine hitap ederken isim, sevgi ve saygı sözcüklerini daha çok kullandıkları bulunmuştur. Aynı zamanda eşlerin birbirlerine en çok isimleriyle (%37,7), sevgi sözleriyle (canım, sevgilim, aşkım vs.) (%37,2), ve saygı sözleriyle (hanım, bey vs.) (%15,5) hitap ettiklerini ve en az ise lakap (%2,9) ve diğer sözlerle (%5,8) hitap ettikleri tespit edilmiştir.

c. Eşlerin Kayınvalide ve Kayınbabalarının Yanındayken Birbirlerine Hitap Etme Söylem Biçimleri

Hem kadınların hem de erkeklerin eşlerine kayınbaba ve kayın validelerinin yanındayken en çok isimleriyle, sevgi ve saygı sözleriyle hitap ettiği; en az lakap ve diğer sözlerle hitap ettikleri belirlenmiştir. Ayrıca, erkeklerin eşlerine daha çok isimleri

ile hitap etmeyi tercih ettikleri görülmüştür.

Hem köyde hem de şehirde yaşayanların eşlerine kayınbaba ve kayınvalidelerinin yanındayken en çok isimleriyle ve sevgi-saygı sözleriyle hitap ederken en lakap ve diğer sözlerini kullandığı belirlenmiştir. Ancak şehirde yaşayanlar eşlerine hitap ederken isimlerini köydekilere göre daha çok kullandığı belirlenmiştir. Aynı zamanda eşlerin birbirlerine en çok isimleriyle (%66,2), saygı sözleriyle (hanım, bey vs.) (%16,9) sevgi sözleriyle (canım, sevgilim, aşkım vs.) (%11,6), hitap ettiklerini ve en az ise lakap (%,5) ve diğer sözlerle (%4,8) hitap ettiklerini göstermektedir.

d. Eşlerin Arkadaş Gruplarının Yanındayken Birbirlerine Hitap Etme Söylem Biçimleri

Hem kadınların hem de erkeklerin eşlerine arkadaş gruplarının yanındayken en çok isimleriyle, sevgi ve saygı sözleriyle hitap ettiği, lakap ve diğer sözleri nadiren kullandıkları belirlenmiştir. Bununla birlikte, erkeklerin isim ve saygı sözcüklerini, kadınların ise sevgi daha çok sevgi sözcükleriyle hitap etmeyi tercih ettikleri bulunmuştur.

Hem köyde hem de şehirde yaşayanların arkadaş gruplarının yanındayken birbirlerine en çok isimleriyle ve sevgi-saygı sözcükleriyle hitap ettikleri, lakap ve diğer sözcükleri nadiren kullandıkları saptanmıştır. Ancak, şehirde yaşayanların köyde yaşayanlara nazaran eşlerine daha çok isimleriyle hitap ettikleri belirlenmiştir. Aynı zamanda eşlerin birbirlerine en çok isimleriyle (%44,9), sevgi sözleriyle (canım, sevgilim, aşkım vs.) (%29,5), saygı sözleriyle (hanım, bey vs.) (%18,8) hitap ettiklerini ve en az ise lakap (% 1) ve diğer sözlerle (%5,8) hitap ettiklerini görülmüştür.

e. Eşlerin Samimi Olmadığı ve Yabancı Kişilerleyken Birbirine Hitap Etme Söylemleri

Hem kadınların hem de erkeklerin samimi olmadıkları ya da yabancı kişilerin yanındayken eşlerine en çok isimleriyle, saygı ve sevgi sözcükleriyle hitap ettiği, nadiren lakap ve diğer sözcükleri kullandıkları belirlenmiştir. Öte yandan, erkeklerin eşlerine daha çok isimleriyle, kadınların ise saygı sözcükleriyle hitap etmeyi tercih ettikleri saptanmıştır.

Hem köyde hem de şehirde yaşayanların eşlerine yabancı kişilerleyken eşlerine en çok isimleriyle, saygı ve sevgi sözcükleriyle hitap ettiği, nadiren lakap ve diğer sözcükleri kullandıkları belirlenmiştir. Öte yandan, erkeklerin eşlerine daha çok isimleriyle, kadınların ise saygı sözcükleriyle hitap etmeyi tercih ettikleri saptanmıştır. Aynı zamanda eşlerin birbirlerine en çok isimleriyle (%53,4), saygı sözleriyle (hanım, bey vs.) (%26,1) ve sevgi sözleriyle (canım, sevgilim, aşkım vs.) (%14,5) hitap ettiklerini ve en az ise lakap (% 1) ve diğer sözlerle (%5,3) hitap ettiklerini görülmüştür.

Nitel veri toplama amacıyla sorulmuş 4 adet sorunun her birine rastgele seçilen köyde yaşayan 10 kişi ve şehir merkezinde yaşayan 10 kişinin cevaplaması istenmiştir. Her iki yerde yaşayan katılımcıların cevapları aşağıdaki gibidir:

f. Eşe Hitap Etme

Bu soruya cevap olarak köyde yaşayan katılımcılar: Dört kişi "ismiyle"

hitap ettiğini, iki kişinin 'aşkım' diye hitap ettiğini ve diğerlerinin ise, 'dert ortağım', 'gülüm', 'canım', 'ula' (köy dilinde erkeklere seslenme biçimi) gibi hitap ettiklerini belirtmişlerdir.

Şehirde yaşayan katılımcılar ise aynı soruya verdikleri cevaplarda eşlerine 6 kişi "hayatım" diye hitap ettiğini, diğerlerin ise 'ceylanım', 'hatun', 'hanım' ve 'isim+hanım' olarak hitap ettiklerini belirtmişlerdir.

g. Eşe Hitap Tercihi

Köyde yaşayan 10 kişiden 6'sı farklı ortamlarda eşlerine farklı hitap etmediğini, ancak şehirde yaşayanların 7'si farklı hitap ettiğini belirtmiştir. Büyüklerinin, yabancıların ve arkadaş gruplarının bulundukları ortamlara göre hitaplarını değiştirdiklerini belirtmişlerdir. Katrarı (2001: 122). "…orta yaşlı bir erkeğin, konuk olarak bulunduğu evin kızına 'yavrum' diye hitap etmesi ile yoldan geçen bir genç kıza başka bir tonlama ile 'yavrum' demesi aynı anlamı taşımaz" ifadesiyle bağlamın ve paradilbilimsel değişimin kelimelerde anlam değişikliği bile yaratacağını vurgulamıştır.

h. Eşe Hitap ile İlgili İnançlar

Köyde yaşayan 10 kişiden 8'i hitap tercihlerinin zamanla değişmediğini, ancak 2' si değiştiğini belirtmiştir. Değiştiğini söyleyenlerin ifadeleri şu şekildedir: 1) "Eşimle görücü usulü evlendiğimiz için başlarda ismiyle hitap ediyordum. Zaman geçtikçe eşimi daha çok sevdiğim için sevgi sözcükleri kullanmaya başladım". 2) "Değişti, gençken sevgi sözcükleri kullanırdım, şimdi sadece hatun diyorum". Şehirde yaşayanların ise 3'ü hitap biçimlerinin değişmediğini, 7'si değiştiğini belirtmiştir. Değiştiğini ifade edenlerin cümleleri şu şekildedir: 1) "Henüz değişmedi ama değişeceğini düşünüyorum. Yaşlanınca farklı hitaplar kullanabilirim", 2) "Gençken eşimle şakalaşırdım, bazen lakap takardım. Çocuklarımız olduktan sonra daha saygılı sözcükler kullanmaya başladım". 3) "Aramızdaki sevgi ve saygı durumuna bağlı olarak değişeceğini düşünüyorum". 4) "İlişkimiz zamanla kötüye giderse, eşime hitap biçimim de değişebilir". 5) "Eşimle aramız açılırsa farklı hitap ederim". 6) "Evliliğimizin başlarında ismiyle hitap ediyordum, şimdi ceylanım diyorum". 7) "Bir zamanlar sevgi sözcükleri kullanırdım, şimdi kontrol memuru diyorum". Katılımcıların verdiği yanıtlardan yola çıkarak eşlerin birbirlerine hitap biçimlerinin zamanla değişmesinin sebebini ilişkilerinin iyiye ya da kötüye gitmesine ya da olgunlaşma ile birlikte yaş faktörüne bağlayabiliriz.

Köyde ikamet eden ve eşlerine başkalarının yanında (çocukları, akrabaları veya yabancılar) sevgi sözcüğüyle hitap etmenin ayıp olup olmadığı ile ilgili soruya yanıt veren 10 kişiden 9'u ayıp olmadığını, 1 kişi ise ayıp olduğunu belirtmiştir. Ayıp olmadığını düşünenlerin verdiği cevaplar şu şekildedir: "Ayıp olduğunu düşünmüyorum", "Sevgi sözcükleri ayıp mı ki kullanmak ayıp olsun", "Ayıp değil, eşime her zaman sevgi sözcükleriyle seslenirim", "Ayıp değil" (5 kişi), "Ayıp değil aksine güzel bir davranış". Ayıp olduğunu belirten 1 kişinin ifadesi şu şekildedir "Aile büyüklerinin ve akrabaların yanında eşime ismiyle hitap ederim. Büyüklere saygısızlık olacağı için özellikle ayıp olduğunu düşünüyorum". Şehirde yaşayan 10 kişiden 7'si

aynı soruya cevaben ayıp olmadığını, 3'ü ise ayıp olduğunu belirtmiş. Ayıp olmadığını düşünenlerin ifadeleri şu şekildedir: "Neden ayıp olsun?", "Ayıp olduğunu düşünmüyorum" (3 kişi), "Hiç ayıp olduğunu düşünmedim. Eşime her zaman hayatım derim", "Ayıp olduğunu düşünmüyorum. Artık eski zamanlarda yaşamıyoruz", "Eşime çekinmeden sevgi sözcükleriyle hitap ederim. Ayıp olduğunu düşünmüyorum". Ayıp olduğunu belirtenlerin yanıtları da şu şekildedir: "Anne babamın yanındayken eşime sevgi sözcükleriyle hitap etmeyi ayıp buluyorum", "Bence ayıp, büyüklerimiz var sonuçta, sadece yalnızken sevgi sözcükleri kullanıyorum", "Ayıp olduğunu düşünüyorum. Başkalarının yanındayken kocama ismiyle hitap etmeyi tercih ediyorum". İlgili soruya cevaben ayıp olduğunu belirtenlerin bu tavırlarını geleneksel bir karaktere sahip olan geniş aile biçiminin egemen olması sebebiyle, genç çiftlerin aynı evde yaşadıkları aile büyükleri ile ilişki dengelerini gözetmeleri ve birbirlerine hitap biçimlerinde oto sansür uygulamayı tercih etmelerine bağlayabiliriz (Aça, 2018). Ayrıca, aynı kültüre ait bireylerin iletişim davranışlarında, yetişmiş oldukları kentsel ve kırsal çevreye göre farklılıklar görülebileceği de unutulmamalıdır (Kartarı 2001: 112).

Sonuç ve Öneriler

Mevcut çalışmanın sonucunda hem kadınların hem de erkeklerin yalnızken eşlerine en çok isimleriyle ve sevgi sözcükleriyle hitap ettikleri, saygı sözcükleri, lakap vd. nadiren kullandıkları belirlenmiştir. Ancak, kadınların sevgi sözcüklerini erkeklere nazaran daha çok tercih ettikleri saptanmıştır.

Yaşadıkları yer bakımından hem köy hem de şehirde ikamet edenlerin eşlerine yalnızken en çok isimleriyle ve sevgi sözcükleriyle hitap ettikleri saygı sözcükleri, lakap vd. nadiren kullandıkları bulunmuş ancak şehirde yaşayanların köydekilere nazaran eşlerine sevgi sözcüklerini daha çok kullandıkları belirlenmiştir.

Çalışmanın sonucunda, erkek ve kadınların eşlerine çocuklarının yanlarındayken en çok isimleriyle, sevgi ve saygı sözleriyle hitap ettiği, en az lakap ve diğer sözcükleri kullandıkları saptanmıştır. Ayrıca, erkeklerin isim ve saygı sözcüklerini, kadınların ise daha çok sevgi sözcüklerini tercih ettikleri belirlenmiştir. Bulgular şehirde yaşayanların eşlerine isimlerini, sevgi ve saygı sözcüklerini köydekilere göre daha çok kullandıklarını göstermiştir. Bu durum Wardhaugh ve Hudson'ın (2006) çıkarımıyla paralellik göstermektedir. Araştırmacılara göre, erkekler hitaplarında isim ve saygı sözcüklerini kullanırken, kadınların daha duygusal olmaları sebebiyle hislerini yansıtmak için eşlerine hitap ederken daha çok sevgi sözcükleri kullandıkları görülmektedir.

Öte yandan hem köyde hem de şehirde yaşayanlar eşlerine çocuklarının yanındayken en çok isimleriyle ve sevgi sözleriyle hitap ettiği, en az saygı, lakap ve diğer sözleri kullandıkları görülmüştür. Benzer şekilde, Esmaeli (2011) çalışmasında eşlerin ebeveynlerinin yanındayken birbirlerine daha

çok adlarıyla hitap ettiklerini tespit etmiştir. Bu durum mevcut çalışma ile aynı paralelliktedir. Çünkü eşlerin kayınvalide ve kayınbabalarının yanındayken en çok isimleriyle ve saygı sözcükleriyle hitap ettiği belirlenmiştir.

Wardhaugh (2006)'a göre hitap biçimleri seçimini birçok sosyal etken belirler. Bunlardan bazıları, özel durumlar, sosyal statü veya rütbe, cinsiyet, yaş, aile ilişkileri, mesleki hiyerarşi ve yakınlık derecesidir. Mevcut çalışmada eşlerin arkadaş gruplarının yanındayken birbirlerine en çok isimleriyle ve sevgi ve saygı sözleriyle hitap ettiği saptanmıştır. Bu durumun ise Wardhaugh'ın düşüncesini destekler nitelikte olduğu anlaşılmaktadır.

Köyde ve şehirde yaşayan eşlerin arkadaş gruplarının yanındayken birbirlerine en çok isimleriyle ve sevgi-saygı sözleriyle hitap ettiği, en az lakap ve diğer sözleri kullandıkları, bununla birlikte şehirde yaşayanların eşlerinin isimlerini köydekilere göre daha çok kullandıkları belirlenmiştir.

Eşlerin samimi olmadığı ve yabancı kişilerleyken ise birbirlerine en çok isimleriyle saygı ve sevgi sözleriyle hitap ettiği; erkeklerin isimleri kullanmayı, kadınların ise saygı sözcükleriyle hitap etmeyi tercih ettikleri görülmüştür.

Köyde ve şehirde yaşayan eşlerin samimi olmadığı ve yabancı kişilerin yanında en çok isimleriyle ve sevgi-saygı sözleriyle hitap ederken en çok lakap ve diğer sözleri kullandıkları, ancak şehirde yaşayanların eşlerine isimleriyle köydekilere göre daha çok hitap ettikleri tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Mustafa, Açа. "Balıkesir Yöresinde Eşlerin Birbirlerine Hitap Biçimlerinin Bir Türü Üzerine." *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 4.5 (2018): 155-165.

Afful, Joseph Benjamin Archibald. "Address terms among university students in Ghana: A case study." *Language and Intercultural Communication* 6.1 (2006): 76-91.

Akindele, Dele Femi. "Sesotho Address Forms." *Linguistik online* 34.2 (2013).1-9.

Brown, J., and D. Gilman. "The Pronouns of Power and Solidarity in Language and Social Context: Selected Readings. Ed. pp Giglioli." (1972): 252-282.

Çobanoğlu, Özkul. "Halkbilimi kuramları ve araştırma yöntemleri tarihine giriş." Ankara: Akçağ Yayınları, 2002.

Dickey, Eleanor. "Forms of address and terms of reference." Journal of linguistics 33.2 (1997): 255-274. https://doi.org/10.1017/S0022226797006488

Dickey, Eleanor. "The ancient Greek address system and some proposed sociolinguistic universals." *Language in Society* 26.1 (1997): 1 https://doi.org/10.1017/S0047404500019382

Esmae'li, Saeedeh. "Terms of address usage: the case of Iranian spouses." *International Journal of Humanities and Social Science* 1.9 (2011): 183-188.

Fasold, Ralph W., and Elisabeth Stephens. *The sociolinguistics of language*. Vol. 2. Oxford: Blackwell, 1990.

Hudson, Richard Anthony. *Sociolinguistics*. New York: Cambridge University Press, 1980. Kartarı, Asker. "Farklılıklarla Yaşamak: Kültürlerarası İletişim", Ankara: Ürün Yayınları, 2001.

Afzali, Katayoon. "The address forms of spouses in different social strata in Iran and its sociolinguistic implications." *International Journal of Linguistics* 3.1 (2011): 1-10.

Koul, Omkar Nath. "Personal names in Kashmiri." *Sociolinguistics: South Asian perspectives. New Delhi: Creative Books*, 1995.

Küçük, Abonoz. "Türk Ailesinde Kadının Statüsündeki Değişime Üç Kuşağın Eşlerine ve Sevgililerine Hitap Biçimleri Bağlamında Bir Yaklaşım." *Türk Dünyası Kültür Araştırmaları Dergisi* 1.5 (2016): 36-47.

Rokni, T.D. "Address Forms in Persian Based on Iranian Movies". Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İran: Faculty of Humanities,

Social Sciences and Education University of Tromsø., 2012.

Rai, Vishnu S. "T/V Forms between Husband and Wife in the Napali Language". Rapor (2001). (Erişim tarihi: 10.11.2017) http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED464492.pdf

Salami, L. Oladipo. "Deference and Subordination. Gender Roles and Other Variables in Addressing and Referring to Husbands by Yoruba Women." *Linguistik online* 21.4 (2004): 65-80.

Thomé-Williams, Ana Clotilde. "Sociolinguistic aspects of forms of address in Portugal and Brazil: Tu or Voce?." *Intercultural Communication Studies* 13.3 (2004): 85-99.

Wardhaugh, R. An introduction to sociolinguistics. 5th ed. 2006. Oxford.www.linguistik-online.de/35-08/aliakbari.html.

Wodak, Ruth, ve Michael Meyer. *Methods of critical discourse studies*. London: Sage publication ltd., 2001.

Yang, Miao. "Married women's address forms variation in China." *Academic Exchange Quarterly* 11.1 (2007): 56-61.

Yıldırım, Nilüfer. "Çağdaş Türk Yazı Dillerinde Kadına Yönelik Hitaplar." *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRKLAD)* 1.1 (2017): 123-137.

Yule, George. The Study of Language. UK: Cambridge University Press (3rd Ed.), 2006.

EKLER

Tablo 1. Katılımcıların ikamet ettikleri yer, eğitim ve cinsiyet bakımından profilleri

Cinsiyet			Eğitim				
			İlkokul	Ortaokul	Lise	Lisans Üstü	Toplam
Kadın	İkamet	Köy	24	22	1	0	47
		Şehir	2	3	9	33	47
	Toplam		26	25	10	33	94
Erkek	İkamet	Köy	13	12	2	3	30
		Şehir	0	5	13	65	83
	Toplam		13	17	15	68	113
Total	İkamet	Köy	37	34	3	3	77
		Şehir	2	8	22	98	130
	Toplam		39	42	25	101	207